

*Iz slovenske kulturne povijesti***Primož Simoniti: HUMENIZEM NA SLOVENSKEM IN SLOVENSKI HUMANISTI DO SREDE XVI. STOLETJA**

Slovenska Matica, Ljubljana 1979. s. 297

Primož Simoniti, istaknuti istraživač i poznavalac slovenske kulturne prošlosti,* posebice razdoblja humanizma i renesanse, svojom se monografijom (dopunjena doktorska teza, branjena 1978) upisuje u generaciju novijih slovenskih historiografa. Sviješću o potrebi istraživanja slovenske kulturne baštine, rada na monografijama i sistematske obrade ranijih razdoblja, manje ili posve nepoznatih ličnosti, Simoniti ovim svojim radom nastavlja na rezultate istraživanja slovenske literarno-filozofske i uopće kulturne povijesti, omogućavajući potpunije vrednovanje kao i razumijevanje izvorišta i tokova historijskoga razvitka (Š. Barbarič, D. Cvetko, B. Grafenauer, A. Gspan, F. Kidrič, A., J. i M. Kos, J. Javoršek, J. Pogačnik, M. Rupel, A. Slodnjak, A. Sodnik-Zupanec, F. Zwitter i dr.).

Problematika i kompleks humanizma, međutim, nisu do sada sistematski istraženi i u tom smislu Simonitijev rad predstavlja, prema riječima B. Grafenauera, »prvu, pionirsku monografiju te vrste u nas«, a pitanje koje P. Simoniti postavlja o slovenskom humanizmu i reformaciji, ulazi u »temeljna povijesna, kulturno-povijesna i posebno literarno-povijesna pitanja slovenske povijesti 15. i 16. stoljeća«. Istraživanje primarnih dokumenata kasnosrednjovjekovnog latinитета, obrada inkunabula, knjižnih fondova, samostanskih biblioteka, programa obrazovanja humanista, pitanja odjeka i utjecaja kao i općenito djelovanja u susjeda Hrvata ili Istrana, predstavljaju materijalne dokaze razumijevanja humanističke misli do sredine 16. stoljeća.

Cilj autorova istraživanja jest obradba i vrednovanje humanizma u Sloveniji, značenja Slovenaca humanista koji su djelovali u tuđini, posebno Beču gdje su Slovenci sačinjavali jak etnički elemenat. Autor prati znanstvenu aktivnost i društvenu ulogu rada humanista, a originalne naglaske stavlja na neke od osnovnih područja bavljenja humanista, literarne rodove i vrste u okviru tipično evropskog studia humanitatis (pogl. VI).

Prvi dio knjige istražuje začetke humanističke misli u zemljama pod vlašću Habsburgovaca, nadalje recepciju te misli, ulogu dvora (posebno grofova Celjskih i Goričkih), sporadičnu latiničku produkciju Kranjaca, Štajeraca, rad njemačkih bene-

* Autor radova o humanistu B. Pergeru i njegovu djelu *Grammatica nova*, Luki iz Dobropolja, Pavelu Oberstainu, o inkunabulama u slovenskim knjižnicama, te bibliografije, *Opera scriptorum Latino-rum Sloveniae usque ad annum 1848 typis edita. Bibliographie fundamenta*, Zagreb—Ljubljana 1972. (*Jugoslaviae scriptores Latini recentioris aetatis*), i drugih radova.

diktinaca (pogl. I, II), do središnjih ličnosti kao što su: A. S. Piccolomini, »apostol humanizma u Njemačkoj«, bavarac J. Tröster, W. Forchtenauer, G. Peuerbach, J. Bohemus, J. Rot, ili pojava prvoga humanističkog kruga K. Ravbara, renesansnog crkvenoga kneza i humanista-diplomate (pogl. IV). Posebno se autor zadržava na rasvjetljavanju humanista bečkoga sveučilišta koje svoj puni procvat doživljava u 15. stoljeću. Analizirani su pomno duhovni profili J. Urnesta, N. Kempfa, A. Galla de Gallensteina, N. Petchachera, A. Prygl-Tyfernusa, T. Prelokara, B. Bergera i njegovih odnosa s Reuchlinom i drugih. Autor na mjestima upozorava na nekritičku literaturu ili nejasnoće oko nekih ličnosti (npr. Th. Prelokara, prvog humanističkoga učitelja budućeg cara Maksimilijana I, pogl. V, VII).

Za širenje humanizma ali i za opći kulturni razvoj slovenskih pokrajina posebnu je ulogu odigralo osnivanje ljubljanske biskupije, o čemu autor govori na nekoliko mjesta u svojem pregledu, nadalje i pitanje uloge svetojeronimske ustanove u Rimu.

Detaljno su analizirane i djelatnosti talijanskih akademija, značenje austrijskih humanista i njihovi dodiri s njemačkim humanistima te veze ljubljanske intelektualne elite s duhovnim središtima Evrope kao i stvaranje zajednice evropskih humanista južne Italije, Poljske, Ugarske i Austrije i rad učenih društava tih zemalja. Autor iznosi i analizira vrijedne podatke o humanistima starije generacije od: J. Slatkonje, renesansnog premeta i glazbenika te njegove veze s P. Bonomom, tršćanskim biskupom, protonotarom Fridricha III i Maksimilijanovim diplomatom, P. Oberstaina, adresanta Hvaleovih filozofskih *Komentara* i pisca »političkog spisa«, panegiričke epistole caru Maksimilijanu, do J. Vadianusa (Watta), autora »prve moderno zasnovane literarne povijesti« (P. S.) koja otpočinje s antikom, nastavljaajući sa srednjim vijekom, uključujući njemačku književnost i renesansnu književnu produkciju (*De poetica et carminis ratione*) J. Cuspiniana i njegovih reformatorskih ideja, najposlije do M. Hvaletove (Qualle) humanističke reforme. Primoz Simoniti pruža dragocjene podatke koje crpi iz rukopisnih izvora, koristeći regesta, konzultirajući brojna moderna kritička izdanja, funduse biblioteka i arhiva, biografske indekse, aktâ sveučilišta, korespondenciju humanista, testamentsku građu, kataloge stipendista na stranim sveučilištima, posebno dokaze o bakalaureatima i magistrima bečkog sveučilišta (za razdoblje od 1447. do 1550. g.), otklanjajući na taj način neke od dilema dosadašnjih historiografa (oko identifikacije pojedinih ličnosti, odnosno dokumentarne građe).

Osvrćući se na djelovanje kulturnih institucija 16. stoljeća, autor doprinosi građi za povijest školstva još uvijek nedostatno poznatog razdoblja i otvara mogućnosti uočavanja veza i odnosa, analogija, posebnosti različitih humanističkih krugova i njih-

vih postavki na različitim područjima njihove djelatnosti (jezik, prevodilaštvo, studij geografije, povijesti, etnografije, literature itd.), što može biti osnovom daljih sustavnijih istraživanja.

Čitavo jedno poglavlje (III) posvećeno je ulozi samostanskih, plemićkih i privatnih biblioteka, leksikalnih pomagala i uloge bibliofila na usmjerenje humanista i na stvaranje humanističkih ideala sve do razdoblja krize i vjerskog raskola koji će razjediniti i humaniste.

Obrada erazmovskih reformatora, djelovanje bečkih profesora iz slovenskih zemalja, značenje dolaska isusovaca u Ljubljanu, protureformacijska strujanja u Kranjskoj i uopće značenje Erazmove humanističko-filološke i teološke misli na P. Trubara kao i utjecaj P. Bonoma, redaktora *Wormskog edikta*, predstavljaju konačnicu razdoblja o kojemu nas autor P. Simoniti kritički i cjelovito informira, ukazujući pritom na razloge i motive opredjeljenja za reformaciju ili izražena otpora spram nje (pogl. IX). Autor posebno razmatra fenomen jezika kao središnjega problema što se od sredine 16. st. postavlja kao izraz nacionalne kulture, te raspravlja o značajnim jezikoslovnim djelima pisaca i prevodioca naslovljena razdoblja. Autor na nizu primjera ukazuje izvore i dodire slovenskog humanizma s humanizmom susjednih zemalja i na angažman humanista oko društvenih, vjerskih i naučnih pitanja. Upozoravajući kako neka od navedenih pitanja, problema i ličnosti zahtijevaju posebne pristupe (mislioci iz Istre, Kopra, Pirana i sl.), autor zaključuje o potrebi pojedinačnih strukovnih obradbi kojima će se tek omogućiti odgovarajući cjelovit prikaz ovoga razdoblja sa svim njegovim kompleksima pitanja (primjerice, autor navodi značenje J. Slatkonje za glazbu, A. Perlacha za astronomiju itd.).

Predočivši nam razvojnu liniju humanističkoga gibanja od njegovih početaka do protestantizma i svijesti o značenju i potrebi narodnoga jezika otkrićem individualnog u povijesti i prošlosti vlastitoga naroda, autoru nisu, međutim, izbjegle proturječnosti koje se javljaju pri pokušaju jednog takvoga kulturno-povijesnoga određenja fenomena humanizma. Ističući značajan historijski trenutak osvješćivanja i spoznaje nacionalnog i jezičkog identiteta, zajedničke slavenske etničko-jezične pripadnosti kao osnove stvaranja slovenske književnosti, kako i sâm kaže u svome zaključku, autor je svojim istraživanjima pridonio sagledavanju značenja humanizma u Sloveniji i slovenskih humanista. Štoviše, korpus ideja i problema ovdje predodčenih i promišljenih ukazuje na duhovno zajedništvo i s krugom hrvatskih latinista filozofa, M. Vlačića-Ilirika, S. Konzula-Istranina, A. Dalmatina, A. Dudića, M. Grbića, M. Dominisa, J. Draglšića, da spomenemo tek neke ne govoreći o kasnijim mislicima, piscima kao što su F. Petrić ili kasnije onih ozaljskoga kruga.

Pregled Primoža Simonitija, kažimo na kraju, rađen i zao-kružen na osnovi dokumenata, rukopisnih izvora, domaćih i stranih arhivskih i bibliotečnih podataka (Ljubljana, Maribor, Celovec, Beč, Innsbruck, Padova, Rim, Udine, Venecija itd.), brojne primarne i sekundarne literature, bogate bibliografije i dva priloga (Iohannes Rot, *Oratio funebris de casu illustris comitis Ulrici de Cilia*, dosad neobjavljenog; i *Bečki bakalaureati i magistri artium 1447—1550*, s podacima o nacionalnoj njihovoj pripadnosti) svjedočanstvo je jednog događaja i značajnoga razdoblja slovenske kulturne prošlosti.

Svjestan nezavršenosti takvoga posla kakav poduzima, Simoniti zaključuje o potrebi daljnjih istraživanja koja bi takav rad trebala dopunjavati a možda i mijenjati.

S jasno određenim naumom, ovo djelo ispunjava svoj zadatak utvrđivanja značenja i uloge koju su slovenski humanizam i slovenski humanisti odigrali u tokovima evropske kulturne povijesti ali jednako i u formiranju domaće kulturne i društveno-političke povijesti spomenutoga pa i kasnijih razdoblja.

Ljerka Šifler-Premec